

ПАНДЕМИЯТА И ПОСТПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19 И МЕДИЙНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВОТО

Ас. д-р Митко Димитров
Правно-исторически факултет
ЮЗУ “Неофит Рилски”
E-mail: m.dimitrov@mod.bg

Резюме: Пандемията Ковид-19, предизвикана от коронавируса, недвусмислено показва, че обществото, както и всеки индивид и гражданин, се нуждае от силно и авторитетно държавническо отношение от страна на политиците, както и истинско и обективно присъствие на медиите в отразяване проблемите на гражданското общество и демократичните процеси. Проблемите, пред които като общество и граждани бяхме поставени и бяхме принудени да преодолеем, показаха истинското доверие или недоверие в гражданското общество, изпълнено с дълбоките противоречия на времето, в което живеем. Тази криза недвусмислено посочи колебанието в нашето общество за приемане и зачитане на обективната истина. Кризата показва, че все още като гражданско общество недооценяваме в пълна сила предизвикателствата, пред които сме поставени и че сме далеч от разбирането, че пътят за преодоляване и справяне с трудностите е един, и е общочовешки. Всички ние като граждани и общество имаме нужда от нови пориви на истинност, гражданско вдъхновение, достойнство и съзидание, независимо от трудностите и новите кризи – политически и икономически, и новите предизвикателства, пред които ние самите, и светът като цяло ще се изправя. Защото трябва да бъдем все по-силни като общество и като граждани.

Ключови думи: Ковид-19, здравна система, обществено доверие, медийна регулация, социални мрежи.

COVID-19 PANDEMIC, POST-PANDEMIC AND MEDIA CHALLENGES IN THE BULGARIAN SOCIETY

Assist. Prof. Mitko Dimitrov, PhD
Faculty of Law and History
South-West University “Neofit Rilski”
E-mail: m.dimitrov@mod.bg

Abstract: The COVID-19 pandemic triggered by the coronavirus has unequivocally demonstrated that society as well as every individual and citizen needs strong and competent statesmanship on the part of politicians as well as a genuine and objective media presence for

reporting on issues related to civil society and democratic processes. The problems that we as a society and citizens have been confronted with and have been forced to address reveal the real trust or mistrust in the civil society fraught with the deep contradictions of the times in which we live. This crisis has unequivocally pointed to the hesitation in our society to accept and respect the objective truth. The crisis has revealed that as a civil society, we still do not thoroughly assess the challenges we face and that we are far from understanding that the way to surmount and cope with difficulties is universal and common to all humankind. All of us as citizens and as a society need new impulses for truthfulness, civic inspiration, dignity, and creativity regardless of the hardships and new crises, both political and economic, and the new challenges that we and the world, in general, will face. It is because we have to increasingly be stronger as a society and as citizens.

Keywords: Covid-19, health system, civil trust, media regulation, social networks.

Съвременната политика се развива по определен модел. Политическите лидери са изразители на определена политическа идея, те са продукт на този модел и следват правилата му. Този модел неведнъж е поставен на изпитанието на времето, свързан с политически, икономически и обществени кризи и предизвикателства, с които светът и отделният индивид са длъжни да се справят.

Разглеждайки пандемията от Ковид-19, можем да посочим, че тя драматично преформатира всички кризисни стратегии от последните десетилетия. Ние все още не можем да дадем точен и изчерпателен отговор върху глобалните политически и икономически резултати от тази нова пандемия. Бих посочил няколко от основните предизвикателства, които коронакризата постави пред глобалното общество:

- Едно от първите предизвикателства е, че пандемията създаде условия за засилена държавна намеса във всички сфери на живота ни. Ефективността на правителствената политика в настоящия момент се измерва с това, доколко тя е в състояние да промени начина на живот в обществото с цел запазване здравето и живота на всички граждани;

- Следващата характерна черта е, че вирусът създаде условия за укрепване на държавността в целия глобално развиващ се свят от възможности;

- Трета характерна черта е увеличеното доверие към специалистите, които водеха непосилна битка с коронавируса в процеса на оцеляване на човека;

- Днес ние наблюдаваме все по-силно колебание в присъствието на гражданското общество и медиите, което оценява реакцията и ефективността на правителствата и здравната система като цяло;

- Би следвало пандемията да бъде разгледана като съставна част от нов вид криза, при която обществото бе ръководено от елемента на паниката;

- Не на последно място, новият глобален свят се нуждае от сериозен отговор. А именно ценностите, върху които е изграден този нов съвременен свят. Ще запазят ли те своите основни принципи - зачитане на човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, върховенството на закона, правата на човека, в изграждане отношенията между гражданите, обществото и глобалният свят.

В настоящия момент на постпандемичната обстановка, би следвало да разгледаме един съществен въпрос. Как „фалшивият капитализъм“ социализира загубите и приватизира печалбите, а несъвършената демократична политическа система игнорира всичко това. Налице ли е тясно взаимодействие между съвременния ерзац капитализъм и несъвършената глобална демокрация, което ще поразда не само разочарование, а ще бъде източник за бъдещи сериозни социални проблеми на обществото. Постпандемичната обстановка налага един сериозен извод: световният елит и бизнес структури трябва да търсят и открият отговорите, вкл. и моралните за бъдещето си, което е свързано със социални инвестиции на трудовия пазар и най-вече в здравеопазването на работниците и служителите си, за поставяне в разумни рамки на социалното неравенство. Етичното бъдеще не би трябвало да бъде функция на краткосрочните печалби и все по-острото разделение на социалните слоеве, тъй като неминуемо ще води не до някакъв нов тип бунтове и конфликти, а би очертало истинска обществена катастрофа.

При анализиране на пандемията от коронавирусната инфекция, би следвало да осъществим цялостен анализ на силното ѝ влияние във всички сфери на общественото-политическия и социален живот на хората. Съвременният свят се нуждаеше от решения. И всички те би трябвало да се вземат въз основа на най-компетентните научни заключения. Лидерите в здравните иновации бяха принудени да търсят възможности, които да са на основата на общоприетите критерии за разумна отговорност и чувство за морален дълг към бъдещето, като политическите лидери би следвало да се откажат от проекти за глобална регулация, които не се вписват като перспектива за всички членове на настоящото глобално общество. Всички действия на лидерите и държавниците бяха основани на заключението, че здравето и

благополучието - както за цялото общество, така и за всеки индивид, като продукт на новата глобална революция на богатството на знанието, води и до проблеми. Но благополучието носи и решения. Колкото по-малко благополучие, толкова по-малко и по-лоши решения.

Ковид-19 се оказа един от най-големите глобални проблеми на съвременното. Изискваше се глобално решение, защото едно правителство, една организация, една агенция не бе в състояние да се справи самостоятелно. Опитът недвусмислено показва, че производството и разпространението на ваксините изискваше изключително тясно международно сътрудничество и огромни финансови инвестиции, за да се гарантира справедливото доставяне на ваксините до всички държави, региони, включително и до най-бедните страни в света. Всичко това показва, че светът и обществото израстват по пътя на оцеляването си. Защото всяка парична единица, която бе инвестирана в разработването на правилните тестове, ваксини и в изграждането на необходимия капацитет за внедряването и употребата им, е инвестиция в едно по-безопасно бъдеще за всички, навсякъде по света. Машабите на трудната задача в извънредно кратки срокове да се разработи ваксина срещу Ковид-19 изискваше максимална мобилизация в иновациите и новите знания на здравната система. Всичко това показва капацитета на света и желанието му да обедини сили и ресурси за преодоляване на пандемията. Това бе безпрецедентно международно сътрудничество и обмен на знания и ресурси, необходими от всички страни и държави за производство, закупуване и разпространение на ваксини, лечения, тестове.

Тук неминуемо би следвало да разгледаме съвсем обективно мястото на Република България в този глобален процес. На първо място би следвало да се посочи, че дълго време България отбелязваше най-висока смъртност в ЕС на 1 милион жители: над 55 души на двуседмична база, както сочеха данните на Европейския център за профилактика и контрол на заболяванията (ECDC). Общество, което така или иначе е с най-висока обща смъртност и се топи с най-голяма скорост в ЕС, би следвало в тази ситуация сериозно да се стресне и всячески да се опитва да намери решение. Реалността в България бе дори абсурдна. Основната причина са настроенията срещу ваксините, а и антиваксерските нагласи бяха толкова силни, най-вече заради дезинформацията. България е на 30-о място (от 35 европейски страни) в индекса за медийна грамотност на „Отворено общество“, а няколко доклада на САЩ и на ЕК очертаха Русия и Китай като главни източници на дезинформацията. В миналогодишните предизборни кампании някои български партии решиха да яхнат

антиваксьорската вълна или поне да не ѝ се противопоставят открито. А някои съвсем умишлено разпространяваха и редица дезинформации. В отделни медийни проучвания за дезинформационните послания на парламентарните избори през пролетта и лятото на миналата година се казва, че „партиите безкритично, а често и целенасочено, разпространяват дезинформация онлайн, което засилва липсата на разбиране на същността на демократичното управление от страна на обществото”. Други изследвания намираха и още една причина за това, че България е толкова засегната - алгоритмите на Фейсбук за борба срещу фалшивите новини не работят толкова добре на български заради малкия обем информация и заради кирилицата.

Напълно ваксинирани до средата на август миналата година са били малко над един милион българи или 15,5 процента от населението, а понастоящем около и над 30 процента. При това хората могат почти навсякъде да се ваксинират: в парковете, в големите търговски центрове, в отдалечените села, във ведомствата, фирмите и училищата. По-скоро социалните мрежи разпространяваха и продължават да разпространяват конспиративни теории, на които вярва значителна част от българското общество. Според медийно проучване, България е единствената страна в ЕС, в която от година на година все повече хора вярват на съдържанията в социалните мрежи - в пълно противоречие с останалите държави от общността, в които тенденцията е точно обратната. „Има пряка връзка между склонността да предпочиташ дезинформациите и конспиративните теории за Ковид и ниското доверие към правителството“, казва медийният експерт Ралица Ковачева. „Две лекарски сдружения излязоха с противоположни позиции за Ковид и мерките за ограничаването на пандемията“, казва тя. Тук би следвало да се отбележи, че още от самото начало медиите, политиците, здравните власти излязоха с противоречиви послания по отношение на ваксините срещу коронавируса. Освен това, много лекари се обявиха против имунизациите. Разяснителната кампания на здравните органи не бе особено убедителна. А към всичко това се добавя обстоятелството, че България от пролетта на миналата година пребивава в един вид трайна предизборна кампания. Необходимо е да се посочи, че преди третите парламентарни избори за годината през ноември политиците се въздържаха от ясни изявления спрямо ваксинациите. И всъщност отношението към тази епидемия не се разглеждаше професионално – вземаха се по-скоро политически решения. Именно заради тази изборна каскада, в която се намирахме, на политиците не им се искаше да напускат зоната си на комфорт и се бояха от различните реакции в обществото. Всяко задължение, което се въвежда за хората, трябва да се ползва с определена обществена подкрепа. А в България обществена подкрепа за ваксинациите нямаше, няма и понастоящем. Опитите ваксинирането да бъде наложено, просто пропаднаха.

Необходимо е да се отбележи, че „вакцинацията защитава не само нас, но и тези, които са близко до нас, които са ни важни, и които обичаме.“ Тези думи бяха изречени от германския канцлер Ангела Меркел, по време на пресконференция в началото на юли 2021 г. Меркел многократно публично е призовавала германците да се ваксинират. Подобни призови са отправяли и видни политици в редица европейски държави и САЩ. Междувременно над 90 процента от населението на Германия вече е ваксинирано срещу Ковид-19. И макар новите варианти на вируса да водеха до ръст на новите случаи, броят на хоспитализираните оставаше сравнително нисък.

За разлика от Германия и останалите страни от обединена Европа, България все така оставаше на последни места по брой ваксинирани, като е на опашката в Европа по брой поставени първоначални и бустерни ваксини. Едва около 30% процента от населението е имунизирано срещу коронавируса, според Европейската здравна агенция. С темповете на вакцинация страната ще успее да имунизира още 10 процента от населението си след... 200 дни. Българските политици пък повече от година бяха в перманентна предизборна кампания, в която гласовете на тези българи, които отказват да се ваксинират, или са подведени от дезинформация и конспиративни теории, се оказват важни. А, както изглежда, те са много - до 60%. По-голямата част от политическата реторика по темата сякаш се моделира така, че да не засегне точно тях - скептиците. Говори се основно за защитата на правата на неваксинираните, споменава се за важността на информационната кампания за ваксините, но липсва нещо ключово за политическата комуникация - личният пример, персоналният подход и директният недвусмислен призив: „Ваксинирайте се“. Повечето лидери на политическите партии в България не казват публично дали са се имунизирали, камо ли да призоват своите последователи. „Всеки момент е правилен да постъпиш по правилния начин“, е казал Мартин Лутър Кинг. Но що се касае до ваксинационната кампания в България, моментът бе трагично закъснял. Смъртността и хоспитализациите достигнаха стойности, невиджани до този момент. На този фон поведението на повечето български политици остава дух на опортюнизъм - сниши се, за да не вземеш да отблъснеш някой избирател. Ако не ставаше въпрос за човешки животи, в сложната политическа ситуация, в която България бе изпаднала, това би било дори обяснимо. Но това е безотговорно и направо цинично.

Същият извод през пролетта на миналата година направи и вестник „Франкфуртер Алгемайне Цайтунг“, където между другото четем: „Няколко (макар и малко) държави от ЕС все още са твърде далеч от масово ваксиниране, включително и сред желаещите да се ваксинират. В България квотата възлиза на едва 17% от възрастните“. „Тъжна работа“, казва д-р Стефан Константинов пред „Ди Велт“ и споделя, че един от неговите неваксинирани колеги починал от Ковид-19. Репортерът на германския вестник

припомня, че според проучване на американския университет „Джонс Хопкинс“ броят на починалите спрямо броя на заразените в България месеци наред е бил сред най-високите в света. И броят на пациентите в интензивните отделения в съотношение с населението на България е много по-висок, отколкото в Германия например, пише вестникът и цитира д-р Константинов с думите: „Много хора можеха още да са живи“. „Фанкфуртер Алгемайне Цайтунг“ и „Ди Велт“ пишат за амбициозните цели в ЕС и в частност в Германия да се достигне равнище на ваксинации над 90 процента. В България обаче няма нищо такова. Няма и мерки за повишаване на този дял, информира Филип Фолкман-Шлук и продължава: „Но как е възможно това? Ако се заслушате какво се говори в страната, веднага ще разберете, че всичко се върти в дяволски кръг от недоверие, заблуди, политически хаос и пропаганда“. Германският вестник цитира Тихомир Безлов от Центъра за изследване на демокрацията, според когото много хора в България мислят, че вече са преболедували и затова не се ваксинират. Официално в България през пролетта на миналата година от Ковид-19 са боледували 7% от хората (а понастоящем около 25 процента), пише германският вестник, но уточнява, че почти никой не вярва на това число. А за някакъв естествен групов имунитет не може да става и дума, коментира репортерът.

Необходимо е да се посочи изключително бавно потръгналата и по същество неуспешна имунизационна кампания. В момента Република България се управлява от правителство, а партиите, които го подкрепят, отказват да дискутират за ясна позиция по отношение на последиците от пандемията, защото в България има благоприятна почва за дезинформация и теории на заговора. „Далеч по-страшно е онова, което става в социалните мрежи в България“, казва Тихомир Безлов. Институтът за изследване на демокрацията отдавна следи как се налага руското влияние. Безлов е убеден: „България е опитно поле за различни руски техники за оказване на влияние върху обществата в Източна Европа“.

По същество отново стигаме до изначалния въпрос: защо имунизационният скептицизъм е толкова разпространен тъкмо сред лекарите? Може би една от причините се крие вероятно в обстоятелството, че най-гръмогласни са възрастните и по-консервативни лекари, докато много от младите им колеги отдавна са заминали за чужбина. А част от лекарите имат и чисто финансов интерес от това хората да не се ваксинират и да няма строги мерки, тъй като ваксинациите създават много работа за медиците, докато материалният им стимул е твърде нисък. Един от най-разочароващите изводи показва, че страхът не доведе до ръст на ваксинациите, особено сред по-възрастната част от населението.

Според главния здравен инспектор доц. д-р Ангел Кунчев ролята на социалните мрежи е много голяма. В 80 процента от случаите информацията там е невярна или изкривена. Тя създава у хората страх и подхранва известните теории за какво ли не, че здравето се уврежда, че ваксините не са достатъчно изпробвани, стигайки и до най-крайни и абсурдни неща - чипиране, връзки с 5G и т.н. Според доц. Кунчев, същевременно сме с най-ниския обхват ваксинирани. Това не е изненада. И досега, при други кампании за препоръчителни ваксини, обхватът в България е много нисък. Така е с грипната ваксина, с ваксината срещу рак на маточната шийка. Това се дължи преди всичко на изключително ниското ниво на доверие във всички институции, включително и в здравните. Тези социално-психологически системи са най-трудни за въздействие. Те са инерционни. Дори да правиш всичко необходимо, резултатът се вижда след няколко години.

Всичко това безспорно налага сериозния извод за изключително ниското медийно доверие в българското общество. Налице е и още нещо твърде съществено – между политиката и медиите няма ясни граници, а мащабна зависимост, което показват и следните наблюдения:

- Медиите определят все повече дневния ред на политическия живот, а не отразяват самата политика;

- В един определян от медиите свят няма политика без контекст. Казано по друг начин, много неща в политическия процес се случват заради информирането;

- Надмощието на интернет води до драматични размествания в медийната среда. Докато политиците не са фиксирани в печатните медии, а масата на населението е концентрирана в телевизията. Появяването в телевизията прави политика значим. Теми, които не се разискват там, нямат отзвук в обществото. Същевременно младите хора търсят все повече информация и се доверяват на интернет сайтове.

Разглеждайки така поставените въпроси, стигаме до най-важния извод, а именно голямата пропаст в доверието на обществото към медиите. В резултат от обърканата медийна регулация на електронните медии в страната, най-вече през последните години, се засегна и наруши доверието и стремежа на отделния индивид да вярва на посланията, тезите и темите, от които обществото се нуждае да формира своя собствен начин на мислене и действие. В последните 15-20 години непрекъснато течаха процеси на купуване с окрупняване, прехвърляне на собственост, прелицензиране, при което се загуби първоначалният дух на демократичност на медийното пространство. Медиите ставаха все по-малко демократични и дискуссионни. Не се открояваха в публичното

пространство, все по-малко и почти изчезнаха силни медийни личности с подчертан авторитет и стремеж към обективност. В публичното пространство все по-често се наблюдаваше отсъствието на обективно отразяване на обществената проблематика. Обществото и отделният гражданин се нуждаеха от морални отговори на обективната действителност, а не от никому ненужни неясни популистки въпроси. Този процес, талантиливо пресъздаван и повтарян години наред, достигна връхната си точка по време на пандемията и след това. Обществото не вярваше на медиите и отразяването на цялостния процес със заболяването. В обществения дебат на медиите и общество прозираше нежеланието и неразбирането на гражданина да разбере в дълбочина поставените въпроси относно заболяемостта, ваксинацията, мерките за безопасност. Защото индивидът, наблюдавайки нарушеното доверие и неистинността в отношението на медиите към самия него, на подсъзнателно ниво отхвърляше да приеме дори и верността в новинарските потоци и дискусии. Обществените медии – преди всичко националните радио и телевизии, нямаха нужния публичен авторитет, медийно самочувствие, загубили се в годините на дългия преход, както и желание за истинска обективност вследствие на административен страх и авторитарно подчинение. Относно частните национални телевизии и за най-обикновения зрител е ясно твърдението, че никога общественият интерес няма да стои по-силно от личния бизнес интерес на отделния собственик. Редица по-малки телевизии, радиостанции и медии нямаха силата да отразяват обективната истина, често отсъстваше цялостен облик и силен характер в дейността им. Регионалните медии с времето бяха загубили облика си на истински носител на обективността в съответния регион и населено място. Повечето или най-точно казано всички частни радиостанции се бяха превърнали в обикновени музикални станции, излъчваха две или три кратки новинарски емисии, свързани най-вече с прогнозата на времето и бяха безкрайно далеч от истинската проблематика със заразата и заболяването от Ковид-19. За всичко това на българското общество държавата дължи точен и верен отговор. Той трябва да дойде от политиците, които чрез Комисията по култура и медии в българския парламент, спокойно изчакваха края на кризата и отказваха открито да застанат пред обществото и назоват проблемите. Това се наблюдава и в този момент на постпандемична обстановка. Обществото се нуждае от отговор и от медийния регулатор – Съвета за електронни медии, който се е превърнал в орган без вътрешно съдържание.

Кризата и посткризата от Ковид-19 и пандемията с коронавируса недвусмислено показаха, че обществото, както и всеки индивид и гражданин, се нуждае от силно и

авторитетно държавническо отношение от страна на политиците, истинско и обективно присъствие на медиите в отразяване проблемите на гражданското общество и демократичните процеси. Защото всички ние имаме нужда от нови пориви на истинност, гражданско вдъхновение, достойнство и съзидание, независимо от трудностите, новите кризи – политически и икономически и новите предизвикателства, пред които светът ще се изправя, за да бъдем все по-силни като общество и като граждани.

Библиография:

1. Тачър, Маргарет, книга „Живот и политика“, издателство „Слънце“, 2005 г. София, ISBN 954-742-081-X.
2. Фрийдман, Томас, книга „Лексус и маслиновото дърво“, издателство „Дамян Яков“ 2001 г., София, ISBN 954-527-180-9.
3. Сенор, Дан и Сингер, Сол, книга „Нацията новатор“, издателска къща „МаК“, София 2010 г., ISBN 978-954-8585-20-0.
4. Паксман, Джерами, книга „Политическото животно“, издателство „Еднорог“, 2003 г., София, ISBN 954-9745-64-3.
5. <https://eurocom.bg/new/sedemte-posleditsi-ot-pandemiyata-covid-19>.
6. <https://www.dw.com/bg/58304797> - Доктор Кунчев за странната ситуация с ваксините в България.
7. <https://www.dw.com/bg/a-59057918> - Българските политици и ваксините: безотговорно и цинично!
8. <https://www.dw.com/bg/a-59089576> - Репортаж на ARD – Защо България е последна по ваксинации в Европа?
9. <https://www.dw.com/bg/a-58806030> - Германският „Ди Велт“ за скептицизма към ваксините в България!